

‘କଳିଙ୍ଗ’ ଓ ‘ଉତ୍କଳ’ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହା ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ଇତିହାସ କହେ ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୪୬୦ ବେଳକୁ ଯେତେବେଳେ ଏହା ମଗଧ ଦ୍ଵାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲା, ସେତେବେଳକୁ କଳିଙ୍ଗ ସମୃଦ୍ଧିର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପାହାଚରେ ଉପନୀତ ହୋଇସାରିଥିଲା । ତତ୍କୁଳ ସୁନରଞ୍ଜ ଦ୍ଵାରା ଆବିଷ୍କୃତ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ଯେ, ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୬୯ରେ ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ପରେ ଐର ସମ୍ରାଟ ପୁନଶ୍ଚ କଳିଙ୍ଗକୁ ମଗଧ ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତ କରି ସ୍ଵାଧୀନତା ଫେରାଇ ଆଣିଥିଲେ । ଏଣୁ ଅନ୍ତତଃ ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟର ପୂର୍ବ ୪୦୦ ବର୍ଷ, କଳିଙ୍ଗ ନିଜର ପରାକ୍ରମ, ଶକ୍ତି ଓ ବିପୁଳ ସମୃଦ୍ଧିକୁ ନିଜ କବ୍‌ଜାରେ ରଖୁଥିଲା । ଏବେ ଆମେ କହିବାକୁ ଚାହୁଁ ଯେ କଳିଙ୍ଗର ଏହି ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ଓ ସମୃଦ୍ଧି କେବଳ ତାହାର ନୌବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରତିପତ୍ତି ହେତୁ ସମ୍ଭବପର ଥିଲା ।

ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜୀବନୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତପୁସ ଓ ଉଲ୍ଲିକ ନାମରେ ଦୁଇଭାଇ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଯୋଗେ ୫୦୦ ଶଗଡ଼ରେ ବୋଝେଇ ହେବାଭଳି ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବହନ କରି ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗର ଆଡ଼ଜେଇତା ନାମକ ବନ୍ଦରରେ ଓହ୍ଲାଇ, ସେଠାରୁ ରେଳପଥରେ ମଗଧକୁ ଗଲେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ ଅନ୍ତତଃ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୬୦୦ ବେଳକୁ କଳିଙ୍ଗରେ ନୌବାଣିଜ୍ୟିକ କାରବାର ଚାଲୁ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଏବେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀକୁ ଆସନ୍ତୁ । ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଏକ ବଡ଼ଭାଗ, ତନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଶାସନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ଵରେ କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲିଖିତ ‘ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର’ରୁ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ

ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କିଛି ତଥ୍ୟ ମିଳେ । ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ ବୋଇତ ନିର୍ମାଣର ନିୟମାବଳୀ ସହିତ ସମୁଦ୍ରରେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ ପାଇଁ ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ମଗଧ (ଆଧୁନିକ ବିହାର)ର ନିଜର କିଛି ସମୁଦ୍ରକୁଳ ବୋଲି ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୌର୍ଯ୍ୟ ରାଜତ୍ଵରେ ଶାସିତ କଳିଙ୍ଗର ନୌବାଣିଜ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ହିଁ କୋଟିଲ୍ୟ, ପ୍ରକାରନ୍ତରେ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ କହିଛନ୍ତି । ସମୁଦ୍ରରେ ଜଳଯାତ୍ରାର ଶୁଭାରମ୍ଭ ସଂପର୍କରେ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି, ତାହା କେବଳ କଳିଙ୍ଗର ବୋଇତ ଯାତ୍ରାକୁ ବୁଝାଇ ଥାଏ । ଯଥା—

‘ସପ୍ତାହବୃତ୍ତ ମାଷାତ୍ମୀଂ କାର୍ତ୍ତିକୀଂ ଚାନ୍ତରା ତରଃ

କାର୍ମିକ ପ୍ରତ୍ୟୟଂ ଦଧାନ୍ତିତ୍ୟଂ ଚାହିଁକମାବହେତ୍ ।’

ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଲା — ଆଷାଢ଼ ସପ୍ତମୀରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଆରମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ହେଲା, ବୋଇତ ବାହାରୁ ବାଣିଜ୍ୟ ସାରି ଘରମୁହାଁ ଫେରିବାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ । କାରଣ, ଆଷାଢ଼ ମାସ (ବର୍ଷାରମ୍ଭ)ରେ ନଦୀରେ ଥିବା ଭରପୂର ବର୍ଷାଜଳ କାର୍ତ୍ତିକ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ସମୁଦ୍ରକୁ ନିଷ୍କାସିତ ହୋଇସାରିଥିବ । ଏଣୁ ଘରମୁହାଁ ବୋଇତଗୁଡ଼ିକ ଅବାଧରେ ନଦୀପଥ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ଭିତରକୁ ଆସିପାରିବ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ହେଲା, ଏହି ସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ସାରି ଦେଶକୁ ଫେରୁଥିବା ପୋତଗୁଡ଼ିକ ପାଇଁ ଏହା ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଓଡ଼ିଆ ଘରେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାର ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଏହି ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ବର୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତିଥିରେ ଦିଆଯାଉଥିବା ଶ୍ରାଦ୍ଧଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଅଟେ । କାରଣ ଏହି ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ, ମୃତ ପିତୃପୁରୁଷ ସହିତ ତାଙ୍କ ପିତା, ପ୍ରପିତା ଓ ପିତାମହକୁ ପିଣ୍ଡଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଉତ୍ସବ ଦିନ ରାତିରେ, ଗୃହିଣୀ କ’ଣ କରନ୍ତି ଜାଣନ୍ତି ? ଅଗଣାରେ ମୁରୁଜରେ ଏକ ‘ବୋଇତ’ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କନ୍ତି । ଏହାପରେ ଘରେ ଥିବା ଅଳଙ୍କାର, ବାସ୍ତୁ, ମୂଲ୍ୟବାନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଣି

ସେହି ବୋଇତ ଚିତ୍ର ଉପରେ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ପରଦିନ ବଡ଼ି ଭୋରରୁ ଉଠି ପରିବାର ମହିଳା-ଶିଶୁମାନେ ଏକତ୍ର ପାଖ ନଈକୁ ଯାଆନ୍ତି ସତେ ଯେମିତି ଗୃହାଗତ ବୋଇତକୁ ବନ୍ଦାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ଏହି ପରମ୍ପରା ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ଧରି ଚାଲିଛି । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା- ଏଇ ବୋଇତ ଯାତ୍ରା ସେମାନଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ (ଆର୍ଥିକ ପ୍ରଗତି)କୁ ବଜାୟ ରଖିପାରିବ । ବୋଇତ ଆସି କୁଳରେ ଲାଗେ । ଘର ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟରେ ଶୁଭେ ‘ବୋଇତ ଆସୁ ବୋଇତ ଯାଉ । ଆମ ଘରଭଣ୍ଡାର ପୂରୁ ଥାଉ ।’ ସେହି ପୂନେଇ ଦିନ ସକାଳେ, ‘କାଉ ସୁନ୍ଦର’ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହେବା ମଧ୍ୟ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ । ସେହିଦିନ ବଡ଼ିଭୋରରୁ ମାଲପି ଲୋକମାନେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଛୋଟଛୋଟ ଝିଅ ପିଲା ଉଠନ୍ତି । ହଳଦୀ ତେଲ ଦେହରେ ମାଖୁ ଗାଧାନ୍ତି । ତଳ ଆଖୁପତାରେ କଞ୍ଚଳ ଲଗାନ୍ତି । ଘରେ ପେଡ଼ିରେ ସାଇତା ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଲ ମଠା ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏହା ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ନିଜେ ଏମିତି ସଜେଇ ନ’ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଦେହର ରଙ୍ଗ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା କୁଆ ନେଇଯିବ । ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି, ଶୀତରତ୍ନରେ କାଉ ବଡ଼ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁର ମୂଳରେ ଥିଲା- ଗୋଟିଏ କାରଣ । ସମସ୍ତେ ସକାଳୁ ଉଠୁ ଏବଂ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ, ସଜେଇ ହୋଇ - ବହୁ ଦିନ ପରେ ବିଦେଶରୁ ବାଣିଜ୍ୟ ସାରି ଫେରୁଥିବା ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ଲୋକଙ୍କୁ ବନ୍ଦାପନା କରି ଘରକୁ ଘେନି ଆସନ୍ତୁ ।

କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ଅର୍ଥ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ‘ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ’ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁସବୁ ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି, ତାହା କଳିଙ୍ଗରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ପ୍ରଚଳିତ ନୌବାଣିଜ୍ୟିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ତାହାର ଅର୍ଥନୈତିକ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥାଏ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପ୍ରଥମ ଥିଲା ଏକ ସ୍ଥରଶୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ । ଏହି ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗ ତାହାର ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଉପନିବେଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ସୌଦାଗରମାନେ ବୋଇତବାହି କେବଳ ବର୍ମା, ଜାଭା, ମାଲକାସ, ସିଂହଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର କରୁ ନଥିଲେ, ପରନ୍ତୁ ସମଗ୍ର ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । କେତେକ ବଣିକ ସେଠାରେ ନିଜର ଉପନିବେଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସ୍ଥାୟୀ ବସତି ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୭୫ରେ କେତେକ ବଣିକ ଯାଇ ଜାଭାରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏବଂ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ଅଙ୍କ (Era) ସେହିଦିନଠାରୁ ସେଠାରେ ଶୁଭାରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ

କଳିଙ୍ଗର ସେହି ଉପନିବେଶରେ କିଙ୍ଗ ନାମକ ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟ ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନେ ଜାଭାର ମୂଳବାସିନ୍ଦାଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ସିଙ୍ଗାପୁରରେ ମଧ୍ୟ କିଙ୍ଗ ନାମଧାରୀ ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଆତଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ବର୍ମାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନରେ ସେଠାକୁ ନୌବାଣିଜ୍ୟରେ ଯାଇଥିବା କଳିଙ୍ଗର ସୌଦାଗରମାନେ କାଳକ୍ରମେ ସେହି ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବେସର୍ବା ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଦୀର୍ଘଦିନ ସେଠାରେ ରହି ଏକ ନୂତନ ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଫଳରେ, ସେମାନେ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳର ମୂଳବାସିନ୍ଦାଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଜଣାଗଲେ । ଆସାମ ଓ ବର୍ମା ପାଖାପାଖି ହେତୁ, ଆସାମ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ବାସିନ୍ଦା ମଧ୍ୟରେ ଭାଷାଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଯେତେବେଳେ ନୌବାଣିଜ୍ୟ କାରବାରରେ ଉତ୍କଳ ଚରମ ପ୍ରଗତିରେ ପହଞ୍ଚିଲା, ସେତେବେଳେ ଦେଶର ସାମୁଦ୍ରିକ ଉପକୂଳ ତଥା ନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ସେଉକିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ନଦୀ ଓ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୋତାଶ୍ରୟ ଥିଲା । ଟଲେମି ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତାଙ୍କ ‘ଭୁଗୋଳ’ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ସେତେବେଳେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା କେତେକ ପ୍ରଧାନ ନଦୀ ଓ ‘ବନ୍ଦର ସହର’ର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା - ପଦ୍ମରା : ଗଞ୍ଜାମ ସଂଲଗ୍ନ ଏକ ସ୍ଥାନ, ନନିଗେନ : ପୁରୀ, କତିକର୍ଦ୍ଦମ : କଟକ, କୋଶନଗର : କୋଣାର୍କ : କୋଣାର୍କ : ବାଲେଶ୍ୱର, ପଲୁରା : ପାଲୁର, ମନନ୍ଦ : ମହାନଦୀ, ତିନ୍ଦିସ୍ : ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଦୋସରମ୍ : ବୈତରଣୀ, ଅଦମସ୍ : ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ।

ଏହାବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି କେତେକ ବନ୍ଦର ନଗର ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା - ତାମ୍ବଲିପ୍ତି, କଳିଙ୍ଗ ନଗର ଇତ୍ୟାଦି । ସମ୍ଭବତଃ ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନଦୀଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଷସାରା ସୁନାବ୍ୟା ଥିଲା ଏବଂ ବନ୍ଦରନଗରଗୁଡ଼ିକ ବାଣିଜ୍ୟ ପେଷ୍ଟସ୍ଥଳୀ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମୁହାଣରେ ବାଲିତଟ୍ଟା ସୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ବିପଦ ହେତୁ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାରରେ କ୍ରମେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ପଡ଼ିଲା । ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇପାରେ । ଦେଢ଼ଶହରୁ ଦୁଇଶହ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ଚିଲିକାରେ ଏକଦା ଶହ ଶହ ପଣ୍ୟବାହୀ ଚରୀର ଭିଡ଼ ଜମିଥିଲା । ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ପ୍ରାୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣରେ ଏକ ତାଳପୋଥିରୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଟି ପଡ଼ିଲେ, ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ -

ଚିଲିକା ହ୍ରଦେ ସହସ୍ରଂ ତୁ ସୁପୋତାଃ ଜଳଗାମିନଃ
ତାମ୍ରଜ୍ଞାଦିତାଃ ବୈ ଦୁତାଃ, ସହସ୍ରଜନଧାରକାଃ ।
ବହୁତକ୍ରାନ୍ତିତାଃ ଶୀଘ୍ରାଃ, ଯତ୍ନାଗାଃ, ଚାଳକାଶ୍ରିତାଃ
ବାଣିଜ୍ୟକରଣେ ଶକ୍ତାଃ, ତ୍ରିପଞ୍ଚା ଶିଖରାନ୍ତିତାଃ
ଦୀପାକ୍ରରଗତାଯାତାଃ, ଜାବାଂ ମଳୟ-ସିଂହଳ
ଗଙ୍ଗାସାଗର-ଚିନେଷୁ ଯତୁଚ୍ଛୟା ତଦା ଗତିଃ
ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟାଣି, ବହୁତୋ, ଯାନ୍ତିକେଷପିବା
ଜଳନିମ୍ନେ ତୁ ବା କୋଟିତ୍, ମୃଜନେ ଗୁପ୍ତ କୌଶଳେ ।
ଲୁଙ୍କାୟିତାଂ ଭୂତପୂର୍ବ, ମହାଶୃୟୌ ପରଂଶତାଃ
କୂର୍ମଯଂତ୍ରଂ ଲାବୟଂତ୍ରଂ ମସ୍ତୂପଂ ତୁ ପକ୍ଷିକମ୍ ।
ଦୀପନେ ଜ୍ଵଳନେ ଚୈବ ଚକ୍ରବ୍ୟୁହାଦିତାଳନେ
କୁଟନେ ସ୍ତୋତେନେ ବାପି ହ୍ୱଳନେ ପ୍ରେରଣଂ ଚରେତ୍ ।

ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକରୁ ଏତିକି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ, ଆଜିକାଲି ପରି ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ବୃହଦାକାର ଜାହାଜ (ପୋତ) ନିର୍ମିତ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା ଏବଂ ଏପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ପୋତ ଧନୀ ସୌଦାଗରମାନେ ଚିଲିକା ବନ୍ଧରେ ଚଳାଚଳ କରୁଥିଲେ । କ୍ରମେ ଚିଲିକା ମୁହାଣ ପୋତି ହେବା ଫଳରେ ଚିଲିକାରେ ନୌବାଣିଜ୍ୟର ସମାପ୍ତ ଘଟିଲା । ଟଲେମିଙ୍କ ଚିହ୍ନିତ ମହାନଦୀ, ବୈତରଣୀ, ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ମଧ୍ୟ କାଳକ୍ରମେ ନୌବାଣିଜ୍ୟର କ୍ରମ ହ୍ରାସ ଘଟି ଏବେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ । ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରଚନା ହେଲା - ‘ପେରିପ୍ଲସ୍ ଅଫ୍ ଦି ଏରିଥ୍ରିୟାନ୍ ସି’ । ଏଥିରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ଉତ୍କଳରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ହାତୀଦାନ୍ତ ରପ୍ତାନୀ ହେଉଥିଲା । ସେହିପରି ତାମ୍ରଲିପ୍ତି (ଆଧୁନିକ ତମଲୁକ ମେଦିନୀପୁର)ରୁ ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁ ଶସ୍ତ୍ରରେ ବିଦେଶକୁ ବିକ୍ରି ପାଇଁ ଯାଉଥିଲା । କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ରାଜତ୍ବରେ, କଳିଙ୍ଗ ଜଙ୍ଗଲ ଅସଂଖ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ ହସ୍ତୀଙ୍କ ବିଚରଣସ୍ଥଳୀ ଥିଲା । ଏଣୁ କଳିଙ୍ଗ ବଣିକ ନିଜ ଦେଶର ହାତୀଦାନ୍ତ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାର୍ପାସବସ୍ତ୍ର ବଦଳରେ ବିଦେଶରୁ ସୁନା, ହୀରା, ନୀଳା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପଥର ଆଣୁଥିଲା । ଏକଦା ଜଣେ କଳିଙ୍ଗର ରାଜା, ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜାଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁଟିଏ ଉପହାର ଦେଲେ । ସେ ତାକୁ ନେଇ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀକୁ ଦାନ କଲେ । ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଜଣକ ଯେତେବେଳେ ତାକୁ ପରିଧାନ କଲେ, ତାହା ଏତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଥିଲା ଯେ, ସେ ତାକୁ ପିନ୍ଧି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲଗୁ ଥିବା ଭଳି ଜଣାଗଲେ । ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏତାଦୃଶ ଆଚରଣ ନିମିତ୍ତ ସେ ଅପମାନିତ ହେଲେ ।

ଜଣାଯାଏ ଯେ ରଣପୁର, ଡିଗିରିଆ ଏବଂ କଳାପଥର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏପରି ସୂକ୍ଷ୍ମବସ୍ତୁ ବୁଣୁଥିବା ବୁଣାକାରମାନେ ରହନ୍ତି । ସେମାନେ ଏପରି ସୂକ୍ଷ୍ମବସ୍ତୁ ବୁଣିସାରି ପରୀକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ, ସେଇଟିକୁ ରାତିରେ ଘାସ ଉପରେ ପାରି ଦିଅନ୍ତି । ରାତିରେ ତା’ ଉପରେ କାକର ପଡ଼ିବା ପରେ ତାହା ଯଦି ଘାସ ଉପରେ ବାରି ହୋଇ ନପାରେ ତେବେ ତାହାର ସୂକ୍ଷ୍ମତା ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଏହାପରେ ତାହାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଏକ ବାଉଁଶ ନଳୀ ଭିତରେ ରଖାଯାଇ ପାରୁଥିଲା । ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ, କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚିତ ‘ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ’ରେ ଏହାର ପ୍ରାମାଣିକତା ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଯଥା -

ବେଢ଼ରେ ପାଦରେ ଲେଖିଲେ ଲାକ୍ଷୀ
ବାରି ହେଲା- ବେନି ରଙ୍ଗ କି ଦକ୍ଷା ।
ବିକଶିତ କୋକନଦ ମଧର
ବେଢ଼ି ଭ୍ରମରେ ସରସ୍ୱତୀ ନୀର ସେ
ବଂଶନଳୀରେ ଥିବାର ଯେ
ବାଛି ପିନ୍ଧି ଦୁର୍ବାଦଳ, ନୀଳ ଚେଳ
କୋଳ ଇଛି ଶ୍ରୀରାମର ଯେ’
(ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ- ୧୭ ପଦ)

‘ବଂଶନଳୀରେ ରଖି, ଲେଖି ବସନ ଦେଲେ ସୀତା ପାଇଁ ଆଶି’ (୧୭ଶ ଅଧ୍ୟାୟ- ୨୮ ପଦ)

କେତେକ ଯଥାର୍ଥ ମତପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି ଯେ- ତାମିଲ୍‌ମାନେ କଳିଙ୍ଗବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମବସ୍ତୁ ବୟନ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିଥିଲେ । ଏଣୁ ତାମିଲ୍ ଭାଷାରେ ‘କଳିଙ୍ଗ’ର ଅର୍ଥ ବସ୍ତ୍ର ଅଟେ ।

ଜଣାଯାଏ ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ଏବଂ ଉତ୍କଳରୁ ଯାଇ ବର୍ମା ଏବଂ ପୂର୍ବ ଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ରହିଥିବା ଲୋକେ, ପୂରାପୂରି ହିନ୍ଦୁ ବା ବୌଦ୍ଧ ନୁହନ୍ତି । ବର୍ମାର ଇତିହାସ ଲେଖକ ଏ.ପି. ଫେରି ମାଟି ତଳୁ କେତେକ ମୁଦ୍ରା ଏବଂ ତାବିଜ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଛବି ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିଲା । ଫାଇୟାନ୍ କହନ୍ତି ଯେ ‘ଜାଭାରୁ ସେ ଚୀନକୁ ଯେଉଁ ପୋତରେ ଫେରିଥିଲେ ତାହାର ନାବିକମାନେ ଥିଲେ - ବ୍ରାହ୍ମଣ । ମାତ୍ର ବର୍ମାର ରାଜଧର୍ମ ଥିଲା- ବୌଦ୍ଧ । ଏଣୁ କେଶରୀ ରାଜତ୍ବ କାଳରେ ଉତ୍କଳରୁ ବିତାଡ଼ିତ ବୌଦ୍ଧମାନେ ସେଠାରେ ବସତି କରି ରହିଲେ । ଉତ୍କଳର ନୌବାଣିଜ୍ୟିକ ସଂପର୍କ କେବଳ ସିଂହଳ, ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ

ଓ ବର୍ମାରେ ସୀମିତ ନରହି, ଏହା ସୁଦୂର ଚୀନ, ଇଜିପ୍ଟ, ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ରୋମକୁ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପ୍ରଥମରୁ ପଞ୍ଚମ ମଧ୍ୟରେ ଯବନମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିବାର କୁହାଯାଏ । ଜନୈକ ଯବନ ଜଳପଥରେ ଆସି ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲା । ମାଦଳାପାଞ୍ଜି କହେ କାଳ ଯବନ ରକ୍ତବାହୁ ସାଙ୍ଗରେ ବହୁ ଜଳଜାହାଜ ଆଣି ଉତ୍କଳ ଜୟ କରିଥିଲା ବୋଲି ଇତିହାସରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ । କାଳକ୍ରମେ ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମ୍, ଚୀନ, ଇଜିପ୍ଟ, ପର୍ସିଆରୁ ନୌବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍କଳକୁ ଆସି ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ‘ଯବନ’ ଭାବରେ ଆଖ୍ୟାୟିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଏଣୁ ‘ଯବନ’ କହିଲେ କେବଳ ମୁସଲିମମାନଙ୍କୁ ନୁହେଁ, ସବୁ ବିଦେଶୀ ଅଣହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ବୁଝା ଯାଉଥିଲା ।

ଶାମ୍ବ ପୁରାଣରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- କୋଣାର୍କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପରେ ଶାକ୍ୟ ଦ୍ଵୀପ ଅର୍ଥାତ୍ ପାରସ୍ୟରୁ ପୁରୋହିତ ଅଣାଯାଇଥିଲା ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ । ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ପାରସ୍ୟରୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥେ ଆସିଥିବା କୌଣସି ଜଣେ ସୌର ଉପାସକ ବଣିକ, ପ୍ରଥମେ କୋଣାର୍କଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଉତ୍କଳର ରାଜା ଏଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଗଢ଼ିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ କୋଣାର୍କ ଥିଲା ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବନ୍ଦର ନଗର । ସେହି ପାଖରେ ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା ନଦୀ, ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଛି । ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା ସହିତ ପ୍ରାଚୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ନଦୀର ସ୍ରୋତ ମିଶ୍ରିତ ହେବା ଫଳରେ ଏହା ନୌପରିବହନ ନିମିତ୍ତ ବିପୁଳ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଏହି ନଦୀ ବକ୍ଷରେ ବଡ଼ ନୌକା ଯୋଗେ ସୁଦୂର ନୀଳଗିରିରୁ ପଥର ବୁହା ହୋଇ ଆସି କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ା ଯାଇଥିଲା । ଟଲେମିଙ୍କ କୋଣା ନଗର ଏହି କୋଣାର୍କ ସନ୍ନିକଟ ସମୁଦ୍ର ମୁହାଣ । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏହି କୋଣାର୍କ ନଗର ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପରି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ଯେ, ସେହି ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭକୁ ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ବୁଲି ଆସି ଏହାର ଭୁରି ଭୁରି ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ସୁନାବ୍ୟା ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା ଯୋଗୁଁ ହିଁ କୋଣାର୍କ ଅଞ୍ଚଳ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଥିଲା । ଏଣୁ ହୁଏନ୍‌ସା କେନଗର ବା କୋଣାର୍କକୁ ଚେଳିତାଳୋ ବା ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା ସାକ୍ଷାତ୍ କହିଥିଲେ ।

ଆମେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀ ଯାଏଁ ପ୍ରଚଳିତ ଉତ୍କଳର ନୌବାଣିଜ୍ୟ କଥା କହି ସାରିଛୁ । ଏବେ ସେହି କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ପୋତ ବା ବୋଇତଗୁଡ଼ିକର ଆକାର ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଞ୍ଚିତ ଆଭାସ ଦେବା ସମୀଚୀନ ବୋଧ ହୁଏ । ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦତ୍ତାତ୍ତ ବଂଶରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଦନ୍ତକୁମାର ନିଜ ସାଥୀରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପବିତ୍ର ଦନ୍ତକୁ ଘେନି ଉତ୍କଳର ତାମ୍ରଲିପ୍ତି ବନ୍ଦରରୁ ସିଂହଳ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ପୋତରେ ପଟାଗୁଡ଼ିକ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ରଜୁରେ ବନ୍ଦା ହୋଇ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ଏହାର ମାସ୍ତୁଲ୍ ଏବଂ ପାଲଗୁଡ଼ିକ ବୃହଦାକାର ଥିଲା । ଜନୈକ କୋଣଳୀ ନାବିକ ଏହାର ନୌଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୩୦୨-୩୨୦ ଭିତର ଘଟଣା । ଏହି ଘଟଣାରୁ ତଥା ତପୁସ-ଭଲ୍ଲିକ ବର୍ମାରୁ ଆସିଥିବା ଓଜନଦାର ପୋତର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ କଳିଙ୍ଗ ବୋଇତଗୁଡ଼ିକର ଆକାର ଓ ପ୍ରକାର ବୁଝିହୁଏ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଜାଭା ଏବଂ ବୁରୁନ୍ଦୁରଠାରେ କଳିଙ୍ଗ ପୋତର ଚିତ୍ରରୁ ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଧାରଣା କରି ହୁଏ ।

ଭୁବନେଶ୍ଵରରେ ବୈତାଳ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହା ଓଲଟ ବୋଇତ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ବିନ୍ଧାଣିର ଏପରି ମନ୍ଦିର ପରିକଳ୍ପନା କାହିଁକି ଆସିଲା । ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏହି ଶତାବ୍ଦୀ (ସପ୍ତମ)ରେ ନୌକାର ପ୍ରଭୃତ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ଦଣ୍ଡୀଙ୍କ ଦଶକୁମାର ଚରିତରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତିକୁ ବିଶିଷ୍ଟ ପୋତାଶ୍ରୟ କୁହାଯାଇ ସେଠାରୁ ବଙ୍ଗୋପସାଗରକୁ ସବୁ ପୋତ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲା । ଦଶ ଜଣ ରାଜକୁମାର ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତି ବନ୍ଦରରୁ ଜାହାଜ ବାହି ଗଲାବେଳେ, ଜନୈକ ଯବନ ରାମଶେଷ୍ଠ ଦ୍ଵାରା ଜାହାଜଟି ଜଳମଗ୍ନ ହେଲା । ଏହା ଥିଲା- ନୌବାଣିଜ୍ୟ କାହାଣୀ ।

ଅଭିନନ୍ଦନ
୩୫, ବସନ୍ତ ବିହାର
ଭୁବନେଶ୍ଵର-୧୮

